

İBN RASLÂN

(bk. BULKİNİ, Sâlih b. Ömer).

İBN RÂŞİD

(ابن راشد)

Ebû Abdillâh Muhammed
b. Abdillâh b. Râşid el-Bekrî el-Kafsî
(ö. 736/1336)

Mâlikî fakihî.

Tunus yakınlarındaki Kafsa'da doğdu. İlk eğitimi burada aldıktan sonra Tunus'a gitti ve İbnü'l-Gammâz ile Hâzîm el-Kartâceni'nin derslerine katıldı. Ardından Mısır'a geçti. Önce İskenderiye'de aralarında Cemâleddin İbnü'l-Hâcib'in öğrencisi Nâsirüddin el-Ebyârî, Nâsirüddin İbnü'l-Müneyyir, Ziyâeddin İbnü'l-Allâf ve Muhyiddin el-Mâzûnî'nin de bulunduğu âlimlerden ders aldı. Daha sonra Kahire'de Şehâbeddin el-Karâfî'den Fahreddin er-Râzî'nin *el-Maḥşûl fî uşûli'l-fıkh*'i ile bu eserin Tâceddin el-Urmevî'ye ait muhtasarı *el-Hâşıl*'ı, Kemâleddin İbnü't-Tenesî'den Berâzî'nin *et-Tehzîb fî'ḥtişâri'l-Müdevvene*'sini ve Takıyyüddin İbn Dakikül'îd'den İbnü'l-Hâcib'in *el-Muḥtaşar*'ını okudu. Karâfî'nin önde gelen talebelerinden oldu ve usul ilminde ondan icâzet aldı.

680 (1282) yılında hacca giden İbn Râşid dönüşünde Kafsa'da bir süre ders verdi ve kadılık görevinde bulundu. Bu görevden azledildikten sonra Tunus'a yerleşti, telif ve tadrîs faaliyetini sürdürdü. Kendisinden ders alanlar arasında İbn Merzûk el-Hatîb ve Affüddin el-Mısrî gibi âlimler bulunmaktadır. Mâlikî fıkhnın ve fıkıh usulünde olgunluk dönemini yaşayan mütekellimîn ekolünün Tunus muhitinde tanınmasında ve sonraki nesillere aktarılmasında büyük emeği geçen ve eserlerinde hocası Karâfî'nin yolunu takip eden İbn Râşid 20 Cemâziyelevvel 736'da (5 Ocak 1336) Tunus'ta vefat etti.

Eserleri. 1. *el-Müzḥeb fî zabṭi (mesâ'ili)l-mezḥeb*. Sagîr b. Abdüsselâm el-Vekîlî, eserin ilk bölümünün Fas'ta Hamziyye Zâviyesi'nde bulunduğunu bildirerek bu nüshadan bazı alıntılar yapmıştır (*el-İmâm Şihâbüddin el-Karâfî*, II, 397-400). Eser Muhammed Ebû'l-Efcân tarafından neşre hazırlanmaktadır. 2. *Lübâbü'l-lübâb fî beyâni mâ tezâmmenêhü evbâ-*

bü'l-kitâb mine'l-erkân ve'ş-şürûṭ ve'l-mevâni' ve'l-esbâb (Tunus 1346/1927). Bu iki eserde İbn Râşid, hocası Karâfî'nin izinden yürüyerek Mâlikî fıkhnın kendisine kadar ulaşan birikiminden hareketle ve tümevarım metoduyla bazı mücerret ve kapsamlı önermeler tesbit etmeye çalışmaktadır. Tahric usulüyle elde edilen bu hükümler, aynı zamanda hakkında hüküm bulunmayan meseleler için de belirleyici olmaktadır. *el-Müzḥeb*'de, Karâfî'nin gerek üslûbunun gerekse başta *el-Furûḡ* olmak üzere bu sahada kaleme aldığı eserlerindeki görüşlerinin etkileri açık bir şekilde görülmektedir. *el-Müzḥeb*'den daha sonra kaleme alındığı anlaşılan *el-Lübâb*'da ise fûrû-i fıkhi kurallara indirgeme anlayışının yoğunluk kazandığı görülür (*a.g.e.*, II, 398-400). 3. *el-Fâ'ik fî (ma'rifeti)l-ahkâm ve'l-vesâ'ik*. Noterlikle ilgilidir. Yukarıda zikredilen kitaplardan önce telif edildiği belirtilen *el-Fâ'ik*'in de yine bu eserlere hâkim anlayışla kaleme alındığı kaydedilmektedir. Eserin Tunus el-Mektebetü'l-vataniyye'de çeşitli yazmaları bulunmaktadır (Mahfûz, II, 333). 4. *en-Nazmü'l-bedî' fî'ḥtişâri't-Tefrî'*. İbnü'l-Cellâb'ın mezhepte çok tutulan ve üzerinde yirmiden fazla şerh, ihtisar çalışması yapılan *et-Tefrî'* adlı eserinin manzum ihtisarıdır. 5. *el-Mertebetü (mevhebetü)s-seniyye fî'ilmî'l-'Arabîyye*. Abdullah İbrâhim Sâlâh, son üç eserin British Museum'da 125 numaralı nüshada bir arada bulunduğunu kaydetmektedir (*el-İmâm Şihâbüddin el-Karâfî*, s. 119). 6. *el-Mertebetü'l-ulyâ fî tefsiri'r-rü'yâ*. Chester Beatty Library'de (nr. 4608), ayrıca Tunus el-Mektebetü'l-vataniyye'de yazmasının bulunduğu belirtilmektedir (Mahfûz, II, 334). Eserin adı çeşitli kaynaklarda *el-Merḳabetü'l-ulyâ* olarak da kaydedilmektedir (Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, s. 394; Ahlwardt, III, 578; Mahfûz, II, 334). 7. *eş-Şihâbü's-sâkıb fî şerḫi Muḥtaşari İbni'l-Hâcib*. İbnü'l-Hâcib'in *el-Muḥtaşarü'l-fer'î (Câmi'u'l-ümmeḥât)* adlı eseri üzerine yazılan ilk şerh olduğu belirtilmektedir. Müellif İbnü'l-Hâcib'in eserindeki rumuz ve işaretleri açıklamış, meselelerin dayandığı delilleri ortaya koymuştur. Kaynaklarda İbn Râşid'in *Telḫisü'l-Maḥşûl fî'ilmî'l-uşûl Nuḫbetü'l-vâsıl fî şerḫi'l-Hâşıl* ve *Tuḫfetü'l-lebîb fî'ḥtişâri kitâbi İbni'l-Hâcib* adlı eserleri de kaydedilmiş olup bu sonuncusu Fahreddin er-Râzî'nin tefsirinin muhtasarıdır (Mahfûz, II, 334).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Cellâb, *et-Tefrî'* (nşr. Hüseyin b. Sâlim ed-Dehmânî), Beyrut 1408/1987, neşredenin girişi, I, 155; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-müzḥeb*, II, 328-329; İbn Kunfûz, *Vefeyât* (nşr. Âdil Nüveyhiz), Beyrut 1981, s. 346-347; Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, *Neḫlû'l-ibtihâc*, Trablus 1408/1989, s. 392-395; W. Ahlwardt, *Verzeichnis*, Hildesheim 1980, III, 578; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, I, 207-208; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 345-346; *Hediyetü'l-'arîfin*, II, 134-135; *İzâhu'l-meknûn*, II, 399, 464; Ziriklî, *el-'A'lâm*, VII, 111-112; Mahfûz, *Terâcimü'l-mü'ellifin*, II, 331-334; Abdullah İbrâhim Sâlâh, *el-İmâm Şihâbüddin el-Karâfî ve eşeruhü fî'l-fıkhi'l-İslâmî*, Malta 1991, s. 117-120; Sâlihiyye, *el-Mu'cemü's-şâmil*, III, 26; A. J. Arberry, *The Chester Beatty Library, A Handlist of the Arabic Manuscripts*, Dublin 1963, IV, 33; Sagîr b. Abdüsselâm el-Vekîlî, *el-İmâm Şihâbüddin el-Karâfî*, Fas 1996, I, 241; II, 397-400; S. A. Jackson, *Islamic Law and the State: The Constitutional Jurisprudence of Shihâb al-Din al-Qarâfî*, Leiden 1996, s. 87.

KÂMİL YAŞAROĞLU

İBN RECEB

(ابن رجب)

Ebû'l-Ferec Zeynüddin Abdurrahmân
b. Ahmed b. Abdurrahmân
Receb el-Bağdâdî ed-Dımaşkı
(ö. 795/1393)Hanbelî fakihî,
muhaddis ve müfessir.

Rebûlelvel 736'da (Kasım 1335) Bağdat'ta dünyaya geldi. Babasının doğduğu 706 (1306-1307) yılı bazı kaynaklarda İbn Receb'in doğum tarihi olarak kaydedilmektedir. Doğduğu ay sebebiyle kendisine Receb lakabı verilen dedesine nisbetle İbn Receb diye tanındı. İlk öğrenimini muhaddis olan babası ve dedesinden gördü. Kendi ifadesine göre (*ez-Zeyl'alâ Ṭabakâti'l-Hanâbile*, II, 436) henüz küçük yaşta olduğu için ilmî kıymetini takdir edemediği Abdürrahîm b. Abdullah ez-Zerîrânî'nin Bağdat Mücâhidiyye Medresesi'ndeki derslerini takip etti. Babasının teşviikiyle yine küçük yaşta iken Bağdat'ta Safiyyüddin İbn Abdülhak el-Bağdâdî, Alemüddin el-Birzâlî ve Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed et-Telî ed-Dımaşkı gibi âlimlerin ilim meclislerinde bulundu, onlardan icâzet aldı. 744 (1343) yılında babasıyla birlikte Dımaşk'a gitti. Orada muhaddis İbnü'n-Nakîb el-Mısrî ve Alâeddin Ahmed b. Abdülmü'min es-Sübki'den icâzet aldı. Muhammed b. İsmâil el-Habbâz ve İbrâhim b. Dâvûd el-Attâr gibi muhaddislerden hadis dinledi. Nablus'a geçerek Hâfız İbn Bedrân'ın talebelerinden

den ders gördü. Ardından gittiği Kudüs'te Alâî'den hadis dinledi. 748'de (1347) babasıyla beraber Bağdat'a döndü. Bu arada Ebû'l-Meâlî Muhammed b. Abdürrezzâk eş-Şeybânî'den hadis okudu. Ertesi yıl babasıyla birlikte hacca gitti. Mekke'de Ebû Hafs Ömer'den Buhârî'nin *Şülaşiyât*'ını dinledi. Geri döndüğü Dimaşk'ta İbn Kayyim el-Cevziyye'nin talebesi oldu ve ölümüne kadar ondan ayrıldı. Daha sonra Kahire'ye geçip İbnü'l-Mülûk ve Muhammed b. Muhammed b. Ebû'l-Harem el-Kalânîsi'nin hadis halkasına katıldı. 763'te (1362) tekrar hacca gitti. Hocaları arasında Zeynüddin el-İrâkî, İbn Abdülhâdî, Fahrreddin Osman b. Yûsuf en-Nûrî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülazîz el-Verrâk, Alâeddin Ali b. Zeynüddin el-Müneccâ gibi âlimler de vardır.

Nihayet Dimaşk'a yerleşen İbn Receb, hocası İbn Kâdi'l-Cebel'in vefatından (ö. 771/1370) sonra onun sohbetlerini devraldı ve İbnü't-Takî'nin ölümünün (ö. 788/1386) ardından Hanbeliyye Medresesi'nde ders vermeye başladı. Ayrıca Ömeriyetü's-Şeyhiyye ve Türbetü'l-İzziyye medreselerinde vâizlik yaptı. İbn Receb âbid ve zâhid kişiliği, hadislere, sahâbe ve selefînin menkıbelerine vâkîf olması yanında güçlü üslûbu sayesinde etkili vaazlar veriyordu. Dünya işlerini pek önemsemeyen ve idarecilerle de görüşmeyen İbn Receb, Kassâin'deki Sükkeriyye Medresesi'nde öğretim ve telif faaliyetleriyle meşgul oldu. Aralarında Muhammed b. Ahmed el-Makdisî, İbnü'l-Lahhâm, İbnü'r-Ressâm, Abdurrahman b. Ahmed b. Ayyâş, Kâdîkudât Ebû'l-Fazl Muhibbüddin Ahmed b. Nasrullah el-Bağdâdî ve Ebû Zer Abdurrahman b. Muhammed el-Mısıfî gibi âlimlerin de bulunduğu birçok talebe yetiştirdi. 4 Ramazan 795'te (14 Temmuz 1393) Dimaşk'ta vefat etti ve Bâbüssağır Kabristanı'na defnedildi. Kabri Şam'daki ziyaretgâhlar arasındadır. Bazı kaynaklarda vefat ayı receb olarak kaydedilmiştir.

Hadis alanında zamanının otoritesi olan İbn Receb fıkıh, usul, tefsir, kelâm, ahlâk ve tarih sahalarında eser vermiş, bilhassa Dimaşk ve Kudüs'te Hanbelî mezhebini bayraktarlığını yapmıştır. Takıyyüddin İbn Teymiyye'nin görüşleri doğrultusunda fetva verdiği için baskılara mâruz kalınca bundan vazgeçmiş, ancak bu defa da İbn Teymiyye taraftarlarınca eleştirilmiş, nihayet ömrünün sonuna doğru fetva vermeyi terketmiştir. *el-Kavâ'id fi'l-Fikhi'l-İslâmî* adlı eserinde İbn Teymiyye'nin görüşlerini Ahmed b. Hanbelî'nin

kilere tercih ettiğini gösteren örneklerle rastlanmakla birlikte (meselâ bk. Kâide 17) hem İbn Teymiyye'nin hem İbn Kayyim'in görüşlerini reddettiği de olmuştur. Meselâ bir defada verilen üç talâkın ric'î talâk sayılması gerektiği yönündeki kanaatlerini benimsememiştir (M. Zâhid Keveserî, s. 35-36). Ayrıca eserlerinde diğer üç mezhebin görüşlerine de yer vermesinden mutaassıp bir Hanbelî olmadığı anlaşılmaktadır.

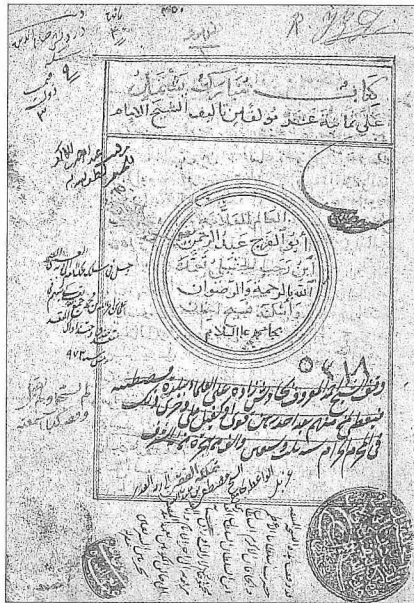
İbn Receb, akaide ve genel İslâmî konulara dair eserlerinde itikadî meseleleri Selef çizgisinde ele alan bir âlimdir. O zamana kadar İslâm dünyasında felsefe, kelâm ve tasavvuf alanında meydana gelen fikrî gelişmelere olumlu yaklaşmamış, hatta fıkıh ve ahlâk da dahil olmak üzere din adına geliştirilen bütün fikirleri Hz. Peygamber tarafından yasaklanan bid'at kapsamı içinde mütalaa etmiştir. Onun kanaatine göre sünnete uyduklarını iddia eden, fakat nasları müctehid âlimlerden farklı bir şekilde yorumlayan Zâhirîler, cedel yöntemini benimseyen ve naslar arasında çelişki bulunduğunu ileri sürüp onları kendi anlayışlarına göre te'vile tâbi tutan İslâm filozofları ile kelâmcılar da bid'atçı zümreler içinde yer alır. Süfilere gelince, onlar da bâtınî ilimler ve kalbî faaliyetler konusunda zevk veya keşif diye adlandırdıkları kendi görüşlerine dayana-

rak din adına tehlikeli bid'atlar çıkarmışlardır. Süfilere açılan keşif kapısından girilerek zındıklara ait pek çok görüş İslâm'a mal edilmeye çalışılmış, bu arada velfilerin nebîlerden üstün olduğuna veya nebîlere ihtiyaç bulunmadığına inanılmış, hulûl ve ittihad görüşleri benimsenmiş, vahdet-i vücûd nazariyeleri ortaya atılmış, dinin haram kıldığı hususlar mubah sayılmış, insanı Allah'ı anmaktan ve namaz kılmaktan alıkoyan fiiller teşvik edilmiştir (*Fazlû 'ilmi's-Selef 'alâ 'ilmi'l-Halef*, s. 24-27, 44-46, 64; *Câmi'ü'l-ülûm*, s. 252; *et-Taḥvîf mine'n-nâr*, s. 20).

İbn Receb'in benimsediği itikadî görüşler genellikle Selefiyye'ye uymakla birlikte bilhassa kabir hayatıyla ilgili olarak ileri sürdüğü fikirler naslarda yer almayıp bazı âlimlerin telakkilerinden ibarettir (*Ehvâlü'l-ḫubûr*, s. 15-22, 36-41, 48, 58, 73-85, 95-116, 125). Bir kısım hadis rivayetlerine dayanarak namaz kılmayı kâfir kabul etmesi genel çerçevede Ehl-i sünnet ekolüne aykırı görünmektedir. İtikadî konularda gerektiğinde akil delillere başvurmayı bir ilke olarak benimsediklerinden dolayı kelâmcıları bid'atçılıkla suçlaması da isabetli değildir. Zira başta Kur'an olmak üzere naslar, vahyin insana sunduğu bilgilerin anlaşılabilmesi için akıl yürütmeyi emrettiği gibi İbn Receb'in kendisi de âriflerin cehennem azabından korkmadıklarına dair iddiaların akla ve fitrî bilgilere aykırı olduğunu söylemiştir (*et-Taḥvîf mine'n-nâr*, s. 19-20).

Eserleri. A) Fıkıh. 1. *el-Kavâ'id (Taḫrîr ü'l-kavâ'id ve taḫrîr ü'l-fevâ'id)*. Hanbelî mezhebinde VIII. (XIV.) yüzyılda ortaya çıkmaya başlayan kavâid literatürünün ilk örneklerinden biri sayılan eserde 160 kaideye, ardından "fâide" adıyla yirmi bir kurala yer verilir; her kaide ve kural mezhep fûrûndan çeşitli örneklerle açıklanır. Hanbelî mezhebinin doktriner gelişimini büyük ölçüde tamamladığı bir dönemde kaleme alınan eserde İbn Receb, döneme kadar oluşan Hanbelî fikhını ve mezhep içi görüş farklılıklarını açıklamaya yönelik bazı kaideler ve hareket noktaları belirlemeye, bu arada fakihlerin tercih ve çözüm önerilerinin arkasında yatan hukuk mantığını ortaya koymaya çalışmıştır. Bunda, mezhebin çeşitli konulardaki temel görüşleri arasında mantıkî bütünlük kurarak ve muhtemel boşlukları bu şekilde doldurarak mezhep müdafaasını yapma gayretinin de önemli payı olmalıdır. Müellif de eserin girişinde mezhebin usulünü tesbit ve derleme, fikhın kaynaklarını ortaya çıkarma, dağınık fikhî mese-

İbn Receb'in risâlelerinin toplandığı mecmuanın unvan sayfası (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 5318).

leleri bir araya getirme, aykırı ve aşırı görüşlere bu çerçevede anlam kazandırma bakımından bu kaidelerin fakih için son derece önemli olduğunu ifade eder. Kaideler, genellikle birkaç cümleden meydana gelen uzun fikhî açıklamalar ve tasnifler şeklinde olup kavâid literatüründe yaygın olan kısa ve özlü anlatımlar nisbeten azdır. Bu üslûp farklılığına rağmen eserin telifinde, hatta kaidelerin alt ayırım ve örneklendirmesinde konuya ilişkin toparlayıcı ve ortak açıklama getirme amacı ön planda olup eser bu türün ileri dönem literatürü için de önemli bir kaynak teşkil etmiştir. *el-Kavâ'id* önce Muhammed Emîn (Kahire 1352/1933), daha sonra kaidelerin fûrû-ı fikhîn sistematiğiğine göre tasnifini içeren bir fihrist ile birlikte Tâhâ Abdürraûf Sa'd tarafından neşredilmiş (Kahire 1392/1972), Ahmed b. Abdullah el-Kârî el-Hanefî, eserdeki 160 kaideyi ihtisar ederek *Mecelletü'l-aḥkâmî's-şer'îyye 'alâ mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel* adlı eserinin (nşr. Abdülvehhâb İbrâhîm Ebû Süleyman – Muhammed İbrâhîm Ahmed, Tihâme 1401/1981) giriş kısmına almıştır. **2. el-İstihârâc li-ahkâmî'l-ḥarâc.** Genelde vergi hukukuyla ilgili bir eser olup bilhassa haraç üzerinde yoğunlaşmaktadır. Kaynakları arasında yeşin, hadis, fıkıh, tarih, lugat, biyografi, devlet idaresi, kamu maliyesi alanlarında yazılmış çeşitli eserlerin yer alması müellifin çok yönlü ilmi birikimini göstermektedir. Hasan b. Ziyâd el-Lü'lü'nin *Kitâbü'l-Ḥarâc*'i, Ebû Bekir el-Hallâl ve Ceḥdamî'nin *Kitâbü'l-Emvâl*'leri gibi günümüze ulaşamayan eserlere atıfta bulunması kitaba ayrı bir değer katmaktadır. Eserin çeşitli neşirleri yapılmıştır (nşr. Abdullah es-Siddîk el-Gumârî, Kahire 1352; Beyrut 1982, 1405/1985; nşr. Cündî Mahmûd Şelâş el-Heytî, Riyad 1409/1989). **3. el-Kâ'idetü'z-zehebiyye fi'l-mu'âmelâti'l-İslâmiyye:** "Lâ zara-ra ve lâ dırâr" (nşr. İhâb Hamdî Gays, Kahire 1410/1990). **4. Ahkâmü'l-ḥavâtîm ve mâ yete'allaḥ bihâ** (nşr. Abdullah el-Kâdî, Beyrut 1405/1985, 1407/1987). **5. Faşl fi vüçûbi iḥrâcî'z-zekât 'ale'l-fevr.** Zekâtın bekletilmeden verilmesinin farziyetine dair bir risâledir (nşr. Abdullah b. Muhammed b. Ahmed et-Tarîkî, *Mecelletü'l-buhûsi'l-İslâmiyye*, sy. 33 [Riyad 1992], s. 119-142). **6. el-Kavlü's-sevâb fi tezvici ümmehâti evlâdi'l-ḡuyyâb** (nşr. Abdullah b. Muhammed b. Ahmed et-Tarîkî, Riyad 1991). **7. Ta'liḡu't-talâḡ bi'l-vilâde** (Süleymaniye Ktp., Fâtiḥ, nr. 5318). **8. Nuzhetü'l-esmâ' fi mesâ'ilî's-semâ'.** Müsi-

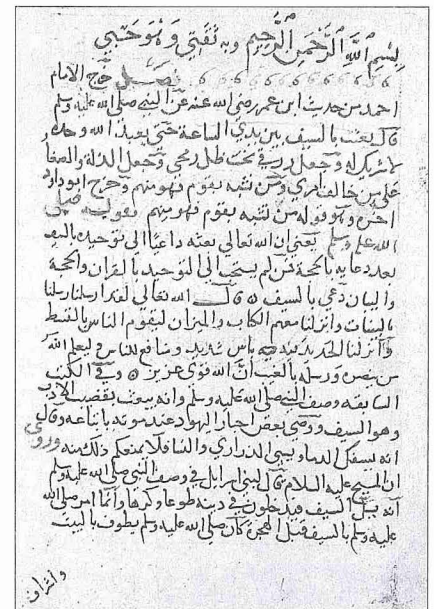
kinin dinî hükmüyle ilgilidir (nşr. Velfid Abdurrahman el-Firyân, Riyad 1407/1986; nşr. Ümmü Abdullah bint Mahrûs, Riyad 1407; Tanta 1408; Kahire 1992). **9. Leṭâ'ifü'l-ma'ârif fî mâ li-mevâsimî'l-âm mine'l-vezâ'if.** Muharremden başlamak üzere her ayın önemli günlerinde yapılması farz veya müstehap olan ibadetlerle zikirleri ihtiva eden bir eser olup vaaz üslûbu ile yazılmıştır (Kahire 1342, 1343; Beyrut 1975, 1414/1993). Eserin ramazan ayına dair kısmı *Buḡyetü'l-insân fi vezâ'ifi ramazân* (nşr. M. Züheyr eş-Şâviş, Dımaşk 1963) ve *Veżâ'ifü ramazân* (nşr. Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsim, Riyad 1409/1989), zilhicce ile ilgili bölümü ise *Beyânü'l-ḥucce fi vezâ'ifi şehri zil-ḥicce* (nşr. Ümmü Amr bint İbrâhîm el-Etrâbî, Kahire 1413/1993) adıyla müstakil olarak da yayımlanmıştır. **10. el-Ḥuşû' fi's-şalât (ez-Zül ve'l-inkisâr li'l-'Azîzi'l-Cebbâr)** (Mülta 1341; Kahire 1341, 1983; nşr. Âdil Ebû'l-Muâttî, Kahire 1408/1988; nşr. M. Amr Abdüllatif – Hüseyin b. İsmâil el-Cemel, Kahire 1409/1989; nşr. Yüsri Abdülḡanî el-Bişrî, Bulak 1409/1989; nşr. Ali Hasan Ali Abdülhamîd, Zerkâ 1407/1986). **11. Risâle fi rü'yeti hilâl** (nşr. Abdullah b. İbrâhîm er-Reşîd, Riyad 1412/1992). **12. Şadaḡatü's-sır ve iażlühâ** (nşr. Velfid Abdurrahman el-Firyân, 'Âlemü'l-kütüb, VII/1 [Riyad 1986], s. 58-61).

B) Biyografi ve Tarih. 1. ez-Zeyl 'alâ Ṭabakâti'l-Hanâbile. İbn Ebû Ya'lâ'ya ait eserin zeyli olup 750 (1349) yılına kadar vefat eden Hanbelî fakihlerini içine almaktadır (nşr. Henri Laoust – Sâmî ed-Dehân, Dımaşk 1370; I-II, Kahire 1372). Eser üzerinde çeşitli zeyiller yazılmıştır (*Dîa*, XV, 544). **2. Sîretü 'Abdilmelik b. 'Ömer b. 'Abdil'azîz.** Yine müellife ait *Muḡtaşaru Sîreti 'Ömer b. 'Abdil'azîz* adlı eserle birlikte Riyad'da basılmıştır. **3. Feżâ'ilü's-Şâm** (İskenderiye el-Mektebetü'l-belediyye, Tarih, nr. 108; Bursa Eski Yazma ve Basma Eserler Ktp., Haraççioḡlu, nr. 1050).

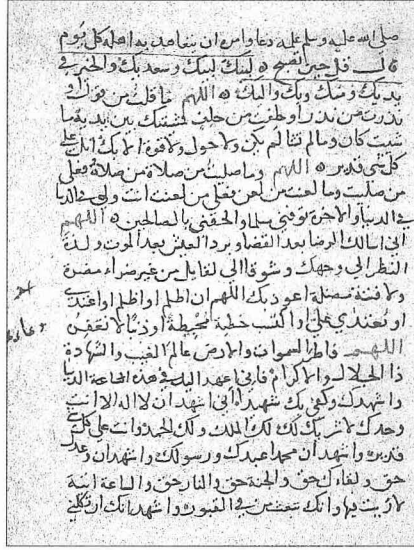
C) Hadis. 1. Fethu'l-bârî 'alâ Şaḡihî'l-Buḡârî. el-Câmi'u's-şaḡih'in "Kitâbü'l-Cenâ'iz"e kadar olan kısmının şerhidir. Mahmûd b. Şa'bân b. Abdülmaksûd ve bir grup ilim adamı tarafından yayımlanan eserde (I-X, Medine 1417/1996) hadislerin tahrîcinden sonra Hanbelî mezhebinin görüşleri esas alınmakla birlikte fikhî hükümler karşılaştırmalı olarak delilleri ortaya konmakta, zaman zaman delilleri güçlü olan görüşler mezhebinkilere tercih edilmektedir. **2. Şerḡu 'İleli't-Tirmizî** (nşr. Subḡî Câsim el-Humeyd,

Baḡdat 1396/1976; nşr. Nûreddin İtr, I-II, Dımaşk 1398/1978; Zerkâ 1407/1987; nşr. Subḡî es-Sâmerrâî, Beyrut 1405/1985). İbn Receb, Tirmizî'nin *el-Câmi'u's-şaḡih*'ine *Şerḡu Câmi'i't-Tirmizî* adıyla yirmi ciltlik bir şerḡ yazmışsa da bundan günümüze sadece *el-Câmi'u's-şaḡih*'in elli birinci kitabı mahiyetindeki *el-'İlelü's-şaḡir* adlı son bölümünün şerhi (*Şerḡu 'İleli't-Tirmizî*) ve "Kitâbü'l-Libâs"-tan on varaklık bir kısım ulaşmıştır. *el-'İlelü's-şaḡir*, aynı müellifin *el-'İlelü'l-kebîr* adlı müstakil eseriyle karıştırılmamalıdır. Hemmâm Abdürrahim Saîd, *Şerḡu 'İleli't-Tirmizî* üzerine *el-'İleli fi'l-ḡadîş* adıyla bir doktora çalışması yapmış (bk. bibl.), burada İbn Receb'in hayatı ve hadislerle ilgili çalışmalarını geniş bir şekilde incelemiştir. **3. Câmi'u'l-ḡulûm ve'l-ḡikem fi şerḡi ḡamsine ḡadîşen min cevâmî'i'l-kilem.** Nevevî'nin kırk iki hadis ihtiva eden *el-Erba'în* adlı mecmuasının elliye tamamlanarak yapılmış şerhidir. Eserde hadislerin sihat derecesi ve aynı meâldeki benzer rivayetler yanında ilgili fikhî hükümler de zikredilmektedir. Zira "ehâdis-i külliyye" de denilen bu tür hadisler (meselâ bk. 1, 2, 3, 10, 32, 33, 39, 46 numaralı hadisler) fikhin küllî kaidelerine mesned teşkil etmektedir. Eserin çeşitli neşirleri yapılmıştır (Hindistan 1897; Kahire 1322, 1346, 1369; nşr. Ahmed Mu-

İbn Receb'in *el-ḡikemü'l-cedîde* adlı risâlesinin ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Fâtiḥ, nr. 5318/1).

hammed Şâkir, Kahire, ts.; nşr. Muhammed el-Ahmedî Ebû'n-Nûr, Kahire 1389/1969, 1407/1987; Riyad 1382/1962; nşr. Yûsuf el-Bikâî, Sayda 1416/1995; nşr. Vehbe ez-Zühaylî, Beyrut-Dimaşk 1413). **4. İhtiyârü'l-evlâ fi şerhi hadîsi ihtisâmî'l-mele'i'l-â'lâ.** Hakkında yüce melekler topluluğunun (mele-i a'lâ) çekiştiğinin bildirildiği, günah ve hatalara kefâret olacak, insanı yüksek derecelere ulaştıracak ameller ve makbul dualar hakkındaki kutsî hadisin şerhidir (nşr. M. Münîr ed-Dimaşkî, Kahire 1353; nşr. Tâhâ Yûsuf, Kahire 1381/1961; nşr. Câsim el-Fühayd ed-Devserî, Küveyt 1405, 1406/1985; nşr. Beşîr Muhammed Avn, Dimaşk 1985; nşr. Hüseyin el-Cemel, Beyrut 1407/1987). **5. el-Hikemü'l-cedîre bi'l-izâa min kavli'n-nebî "Bu'ıştû bi's-seyf beyne yedei's-sâ'a"** (nşr. Muhammed Hâmîd el-Fikî, Kahire 1349/1931, 1939; nşr. M. Nâsirüddin el-Elbânî, Kahire 1978; nşr. Zühayr eş-Şâviş, Beyrut 1403/1983; nşr. Abdülkâdir el-Arnaût, Dimaşk 1411/1990). **6. el-Meħacce fi seyri'd-dülce (Şerhu hadîsi "Len yüneccî aħaden minküm 'amelüh")** (Mekke 1347; nşr. Yahyâ Muhtâr Gazâvî, Beyrut 1404/1984, 1406; Kahire 1985). **7. Şerh ve beyân li-ħadîsi "Mâ zî'bânî câ'i'ân"** (Zemmü'l-mâl ve'l-câh) (Lahor 1320; er-Resâ'ilü'l-müniriyye içinde, Kahire 1346; nşr. Bedr el-Bedr, Küveyt 1984; nşr. Muhammed Subhî Hasan Hallâk, Beyrut 1413/1992; nşr. Eşref b. Abdülmaksûd, Riyad 1413). **8. Vereşetü'l-enbiyâ' (Şerhu hadîsi Ebi'd-Derdâ fi "Men seleke tarîkan yeltemisû fihî 'ilmene")** (nşr. Abdüzzâhir Ebû's-Semh, Mekke 1347; nşr. M. Müfîd el-Haymî, Riyad 1402/1982; nşr. Eşref b. Abdülmaksûd, Kahire 1987). **9. Ğâyetü'n-nef' fi şerhi hadîsi "Temeşşülü (temsîli)-l-mü'min bi-ħâmeti'z-zer'".** Müminin taze ekin gibi olması sebebiyle belâlar karşısında yıkılmayıp sadece eğildiğini belirten hadisin şerhidir (Mekke 1347; Kahire 1347, 1358; nşr. Eşref b. Abdülmaksûd, Kahire 1408/1988; Riyad 1404; nşr. Ebû Abdurrahman İbrâhim b. Muhammed el-Arf, Cidde 1408/1987). **10. Keşfü'l-kürbe bi-vaşfi (hâli) ehli'l-ğurbe** (Kahire 1332, 1340, 1345, 1351, 1369; nşr. Ahmed eş-Şerbâsî, Kahire 1373/1954; Küveyt 1404/1984; nşr. Cemâl el-Mâdî, İskenderiye 1403/1983, 1984; nşr. Yüsrî Abdülganî el-Bişrî, Bulak 1988). **11. Nûrü'l-iktibâs fi mişkâti vaşiyeti'n-nebî li'bn 'Abbâs (Tuħfetü'l-ekyâs fi şerhi vaşiyeti'n-nebî li'bn 'Abbâs)** (Mekke 1347; nşr. Abdülfettâh Halîfe, Kahire 1365/1946, 1368, 1979; nşr. İzzeddin el-Bedevî en-Neccâr, Cidde 1400/1980; nşr. Muham-

İbn Receb'in Şerhu hadîsi "Lebbeyk Allâhümme Lebbeyk" adlı risâlesinden bir sayfa (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 5318/2, vr. 17').

med b. Nâsir el-Acmî, Küveyt 1406/1986; nşr. Muhammed Avn, Dimaşk-Tâif 1412/1991). **12. Şerhu hadîsi 'Ammâr b. Yâsir.** Resûl-i Ekrem'in Ammâr b. Yâsir tarafından rivayet edilen, "Yaşamak hayırlı olduğu sürece beni yaşat, ölüm daha hayırlı olduğu zaman canımı al" diye başlayan duasının şerhidir (nşr. Ebû Abdurrahman İbrâhim b. Muhammed el-Arf, Cidde 1408/1987). **13. Şerhu hadîsi "Darabal-lâhü meşelen sırâtan müstakîmen"** (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 5318). **14. Şerhu hadîsi "Lebbeyk Allâhümme lebbeyk"** (Bağdat, Mektebetü'l-evkâf, nr. 4767/23; Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 5318/2; Mektebetü câmiati'r-Riyâdî'l-merkeziyye, nr. 56/16, 1817/1). **15. Şerhu hadîsi "İnne aġbaṭa evliyâ'i'indî"** (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 5318). **16. Zemmü'ḳasveti'l-ḳalb (Şerhu hadîsi Şeddâd b. Evs "İzâ keneze'n-nâs ez-zeheb ve'l-fidḳa")** (Bağdat, Mektebetü'l-evkâf, nr. 4767/25; Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 5318; Mektebetü câmiati'r-Riyâdî'l-merkeziyye, nr. 1637/12, 1817/8). **17. Şerhu hadîsi "Yet-be'u'l-meyyit selâs"** (nşr. Sa'd b. Abdurrahman el-Hamdân, Riyad 1408/1988). **18. ed-Dürerü'l-meliħatü'l-muntekât min şerhi hadîsi "ed-Dinü'n-naşîħa"** (nşr. Eşref b. Abdülmaksûd, Riyad 1411). **19. Zemmü'l-ħamr ve şarâbihâ (şâribihâ)** (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 5318/5). **20. el-Beşâretü'l-uzmâ fi enne ħaz-**

za'l-mü'min mine'n-nâr el-ħummâ. Sıtma hastalığının günahlara kefâret olacağını ifade eden hadisin şerhidir (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 5318/15). **21. Tesliyetü nüfusi'n-nisâ' ve'r-ricâl 'inde fakdi'l-etfâl** (nşr. Velîd Abdurrahman el-Firyân, Mecelletü'l-buħûşî'l-İslâmiyye, sy. 23 [1988], s. 159-180).

D) Akaid-Kelâm. 1. et-Taħvîf mine'n-nâr ve't-târif bi-ħâli dâri'l-bevâr (nşr. Abdurrahman b. Kâsım, Mekke 1357; nşr. Beşîr Muhammed Avn, Dimaşk 1399/1979; nşr. Muhammed Hasan el-Hımsî, Beyrut 1984; nşr. M. Cemâl el-Gâzî, Beyrut 1402/1982; Beyrut 1405/1985; İskenderiye, ts.; nşr. Ahmed b. Ahmed el-İsevî, Tanta 1411/1991). Eser ayrıca, Ebû Muâz Eymen b. Ârif ed-Dimaşkî tarafından zayıf oldukları gerekçesiyle bazı hadisleri çıkarılarak Vaşfü'n-nâr adıyla yayımlanmıştır (Kahire 1413/1992). **2. Muħtaşaru Şu'abi'l-îmân.** Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî'ye ait eserin muhtasarıdır (Kahire 1355). **3. Kelimetü'l-iħlâş ve taħḳîḳu ma'nâhâ (el-Kelâm 'alâ "Lâ ilâhe illallâh", Kitâbü't-Tevhîd)** (Kahire 1369, 1390; nşr. Zühayr eş-Şâviş, Dimaşk 1381/1961; nşr. İmâd Tâhâ Firre, Tanta 1408). **4. Ehvâlü'l-ḳubûr ve aħvâlü ehlihâ ile'n-nüşûr** (Mekke 1357; Kahire 1378; nşr. Muhammed et-Tayyib, Kahire 1403/1982; Ebû Hâcir Muhammed Zaġlûl, Beyrut 1405/1985; nşr. Hâlid Abdüllatif es-Seb', Beyrut 1410/1990, 1412/1991). **5. Cemî'u'r-rusûl kâne dînühüm el-İslâm** (Tanta 1411/1991).

E) Tefsir. 1. Tefsîru sûreti'n-Naşr (İbn Kayyim'in Tuħfetü'l-vedüd' u ile birlikte, Lahor 1339; nşr. Muhammed b. Nâsir el-Acmî, Küveyt 1407/1986; nşr. Eşref b. Abdülmaksûd, Kahire 1987). **2. Mevrîdü'z-zem'ân ilâ ma'rifeti feẓâ'ili'l-Ḳur'ân** (nşr. Yüsrî Abdülganî el-Bişrî, Bulak 1409/1989; Kahire 1990). **3. Tefsîru sûreti'l-İħlâş** (nşr. Muhammed b. Nâsir el-Acmî, Küveyt 1407/1986). **4. Tefsîru sûreti'l-Felâḳ.** Matbudur.

F) Diğer Eserleri. 1. Fazlû 'ilmi's-selef 'alâ 'ilmi'l-ħalef (Kahire 1343; nşr. M. Münîr Abduh, Kahire 1347, 1934, 1985; nşr. M. Abdülhakîm el-Kâdî, Kahire 1989; nşr. Yahyâ Muhtâr Gazâvî, Beyrut 1403/1983, 1409/1989; Amman 1983; Küveyt 1983; nşr. Muhammed b. Nâsir el-Acmî, Küveyt 1407/1986; nşr. Mervân el-Atıyye, Dimaşk-Beyrut 1409/1989). **2. el-Farḳ beyne'n-naşîħa ve't-tâ'yîr.** Nasihat ve ayıplama arasındaki farkı anlatmakla birlikte genelde emir bi'l-ma'rûf mükellefiyetini ele alan bir risâledir (nşr. Necm Abdurrahman Halef, Kahire 1399/1979, 1402/

1982; Dımaşk 1986; Beyrut 1405). **3. İstin-şâku nesîmi'l-üns min nefehâti riyâ-zi'l-kuds.** Eserde Allah sevgisinin mahiyeti, gerekleri ve sonuçları incelenmektedir (Kahire 1363; nşr. Mecdî Kâsım, Tanta 1411/1990; nşr. Ahmed Abdurrahman eş-Şerîf, Beyrut 1411/1991). **4. Veẓâ'ifü'z-zikri'l-muvazzafa fi'l-yevm ve'l-leyle** (nşr. Abdullah b. Cârullah b. İbrâhîm, Lahsâ 1409/1989; Riyad 1408/1988). **5. Şada-ka-tû's-sır ve faẓlühâ** (nşr. Velîd Abdurrahman el-Firyân, 'Âlemü'l-kütüb, VII/1 [1986], s. 58-61). **6. Risâle fîmâ ruviye 'an ehli'l-ma'rife ve'l-hakâ'ik fî mu'â-meleti'z-zâlimi's-sârık.** Kötülük yapan kimselere beddua etmek yerine onların ıslahı için dua etmenin daha iyi olduğunu savunan bir eserdir (nşr. Velîd Abdurrahman el-Firyân, *Mecelletü'l-buḥûşî'l-İslâmiyye*, sy. 16 [Riyad 1407], s. 261-274). **7. Esbâbü'l-mağfire** (nşr. Eşref b. Abdülmaksûd, Kahire 1987) (İbn Receb'in eserlerinin bir listesi için bk. *Fethu'l-bârî*, neşredeninin girişi, I, 19-32).

Emine Muhammed b. Yûsuf el-Câbir *İbn Receb el-Ḥanbelî ve âşâruhü'l-fıkhiyye* (Katar 1985), Ali b. Abdülazîz eş-Şibl *Menhecü'l-hâfız İbn Receb el-Ḥanbelî fi'l-akîde* (Riyad, ts.) ve Ahmed Ferîd *Tezkiyetü'n-nüfûs ve terbiyetühâ kemâ yukarriruhâ 'ulemâ'üs-selef: İbn Receb el-Ḥanbelî, İbn Kayyim, Ebû Ḥâmid el-Gazzâlî* (Beyrut 1405/1985) adlı çalışmalarında İbn Receb'i çeşitli yönleriyle ele almışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Ḥanâbile*, Kahire 1372/1952-53, I, 12, 15, 41, 67, 82, 118, 137, 177, 289; II, 109, 184, 192, 213-214, 286, 321, 341, 365, 436, 439, 441, 444, 446; a.mlf., *el-İstiḥrâc li-ahkâmi'l-ḥarâc* (nşr. Cündî Mahmûd Şelâş el-Heytî), Riyad 1409/1989, neşredeninin girişi, s. 43-146; a.mlf., *Faz-ül 'ilmi's-selef 'alâ 'ilmi'l-halef* (nşr. M. Abdülhakîm el-Kâdî), Kahire 1989, s. 22-31, 44-46, 63-64; a.mlf., *Câmi'ü'l-'ulûm*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), s. 24-29, 41, 156, 252, 365-366; a.mlf., *Şerhu 'İleli't-Tirmizî* (nşr. Nüreddin İtr), [baskı yeri yok] 1398/1978 (Dârü'l-Mellâh), neşredeninin girişi, I, 27-40; a.mlf., *Fethu'l-bârî* (nşr. Mahmûd b. Şa'bân b. Abdülmaksûd v.dğr.), Medine 1417/1996, I, 5-41, 51-54, 80-83, 129-130, 159-161, 214-215; a.mlf., *Kelimetü'l-iḥ-lâş ve taḥkiku ma'nâhâ* (nşr. İmâd Tâhâ Firre), Tanta 1408, s. 28-37, 38-39, 42, 56-66; a.mlf., *Cemî'u'r-rusûl kâne dinühüm el-İslâm*, Tanta 1411/1991, s. 16-17, 18-19, 35-36; a.mlf., *Eh-vâlû'l-kubûr ve aḥvâlû ehlihâ ile'n-nüşûr* (nşr. Ebû Hâcir Muhammed Zağlûf), Beyrut 1405/1985, s. 4, 6, 15-22, 25-41, 48, 50, 58-87, 93, 95-116, 125; a.mlf., *el-Taḥvîf mine'n-nâr*, Beyrut 1405/1985, s. 17-20, 43, 47-48, 61-85, 141-142, 151-153, 184, 189, 210, 211, 217-218, 219; a.mlf., *Şerhu ḥadîşî 'Ammâr b. Yâsir* (nşr.

Ebû Abdurrahman İbrâhîm b. Muhammed el-Arf), Cidde 1408/1987, neşredeninin girişi, s. 5-11; a.mlf., *Şerḥ ve beyân li-ḥadîşî "Mâ zî'bâni câ'i'ân"* (nşr. Muhammed Subhî Hasan Hallâk), Beyrut 1413/1992, neşredeninin girişi, s. 9-15; İbn Nâsirüddin ed-Dımaşkî, *er-Reddü'l-uâfir* (nşr. Züheyr eş-Şâvîş), Beyrut 1400/1980, s. 135, 176-178; İbn Kâdî Şühbe, *et-Târîḥ* (nşr. Ad-nân Dervîş), Dımaşk 1977, I, 189, 488-489; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, II, 321-322; a.mlf., *İnbâ'ü'l-ğumr*, III, 175-176; Takıyyüddin İbn Fehd, *Lahzû'l-elhâz (Zeylû Tezkireti'l-huffâz li'z-Zehabi* içinde, nşr. M. Zâhid Kevserî), Dımaşk 1347, s. 180-182; İbn Tağriberdî, *el-Men-helü's-şâfi*, VII, 163-164; Burhâneddin İbn Müflih, *el-Makşadü'l-erşed* (nşr. Abdurrahman b. Süleyman el-Useymîn), Riyad 1410/1990, II, 81-82; Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz* (Ömer), I, 540; Nuaymî, *ed-Dâris fi târihi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, II, 76-77; Ebû'l-Yümm el-Uleymî, *ed-Dürü'l-munaḍḍad fi zikri aşhâbi'l-İmâm Ahmed* (nşr. Abdurrahman b. Süleyman el-Useymîn), Kahire 1412/1992, II, 579-580; İbnü'l-Hürânî, *el-İşârât ilâ emâkini'z-ziyârât* (nşr. Bessâm Abdülvehhâb el-Câbî), Dımaşk 1401/1981, s. 71; Mer'î b. Yûsuf, *eş-Şehâdetü'z-zekiyye fi şenâ'î'l-e'imme 'alâ İbn Teymiyye* (nşr. Necm Abdurrahman Halef), Beyrut 1404/1983, s. 49-51; *Keşfü'z-zunûn*, I, 59, 79, 203, 550, 559; II, 1097, 1359, 1400, 1554, 1911; İbnü'l-Gazzî, *Divânü'l-İslâm* (nşr. Seyyid Kisrevî Hasan), Beyrut 1411/1990, II, 349-351; Şevkânî, *el-Bedrü't-ḥâlî*, I, 328; Muhammed eş-Şat-tî, *Muḥtaşaru Tabakâti'l-Ḥanâbile* (nşr. Fevâz Ahmed ez-Zemerî), Beyrut 1406/1986, s. 71-72; Pertsch, *Gotha*, I, 492; II, 38-39; Serkis, *Mu'cem*, I, 107; Brockelmann, *GAL*, II, 129-130; *Suppl.*, II, 129-130; A. J. Arberry, *The Chester Beatty Library, A Handlist of the Arabic Manuscripts*, Dublin 1955, II, 7, 16; V, 36, 75, 84; VI, 129, 153; VII, 2, 17; L. Nemoj, *Arabic Manuscripts in the Yale University Library*, Copenhagen 1956, s. 78, 169; A. S. Fulton – M. Lings, *Second Supplementary Catalogue of Arabic Printed Books in the British Museum*, London 1959, s. 61-62; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetraf*, s. 147-148; Mueccid, *Mu'cem*, II, 22-23; IV, 25; V, 23; a.mlf., *Mu'cemü'l-mu'errihine'd-Dımaşkıyyin*, Beyrut 1398/1978, s. 218-219; A. Shiloah, *The Theory of Music in Arabic Writings*, München 1979, s. 207-208; Hemmâm Abdürrahim Saïd, *el-İlel fi'l-ḥadîş dirâse menhecıyye fi dav'i Şerhi 'İleli't-Tirmizî li'bn Receb el-Ḥanbelî*, Amman 1400/1980, s. 45-54, 213-291; Abdülhay el-Kettânî, *Fihri-sû'l-fehâris*, II, 636-637; Ali Ahmed en-Nedvî, *el-Kavâ'idü'l-fıkhiyye*, Dımaşk 1406/1986, s. 222-226, 228-230; Suûd b. Abdullah el-Funey-sân, *Âşâru'l-Ḥanâbile fi 'ulûmi'l-Kur'ân*, Riyad 1409, s. 145-146; Abdullah b. Ali es-Sübey'î, *ed-Dürü'l-munaḍḍad fi esmâ'i kütübî mezhebi'l-İmâm Ahmed* (nşr. Câsım ed-Devserî), Beyrut 1410/1990, s. 48; M. Zâhid Kevserî, *el-İşfâk 'alâ ahkâmi't-talâk*, Kahire, ts. (el-Mektebetü'l-Ezheriyye), s. 35-36; Nuri Topaloğlu, *Tek Hadis Şerhleri*, İzmir 1998, s. 1, 12, 16, 21, 36, 38, 54, 70, 89, 96, 99, 104, 132, 148, 165; Ali b. Abdülazîz eş-Şibl, *Menhecü'l-hâfız İbn Receb el-Ḥanbelî fi'l-akîde*, Riyad, ts. (Dârü's-sumey'î); Abdül-emîr Selîm, "İbn Receb", *DMBİ*, III, 548-549.

CENGİZ KALLEK

İBN REŞİK el-KAYREVÂNÎ

(ابن رشيق القيرواني)

Ebû Alî el-Hasen b. Reşîk el-Ezdî el-Mesilî el-Kayrevânî (ö. 456/1064)

Âlim, şair, edip ve tenkitçi.

390 (1000) yılında Muhammediye'de (Mesile) doğdu. Öğrenimine burada başladı. Ezd kabilesi âzatılarından olan babası Reşîk'ten kuyumculuk sanatını öğrendi. Küçük yaşta şiirle ilgilenen ve ilk şiirini çocukluk çağında nazmeden İbn Reşîk bu alanda kendini yetiştirmek için 406'da (1015-16) dönemin ilim merkezi olan Kayrevan'a gitti. Burada Ebû Muhammed Abdülazîz b. Ebû Sehl el-Huşenî, Muhammed b. Ca'fer el-Kaz-zâz, Ebû İshak İbrâhîm b. Ali el-Husrî, Ebû Muhammed Abdülkerîm b. İbrâhîm en-Nehşelî ve Ebû Abdullah Muhammed b. İbrâhîm es-Semîn gibi âlimlerden ders aldı. Bir süre ticaretle de meşgul olduğu sanılmaktadır (*Ürümüzecü'z-zamân*, s. 261; ayrıca bk. neşredenerinin girişi, s. 6).

Kendisi gibi şair olan dostu Dîvân-ı İnşâ reisi Ebû'l-Hasan Ali b. Ebû'r-Ricâl'in aracılığıyla 410 (1019) yılında Kayrevan'da Zirî Emîri Muiz b. Bâdis ile tanıştı. Kendisine sunduğu kasideyi çok beğenen emîr, İbn Reşîk'i saray şairliğine tayin etti. Ali b. Ebû'r-Ricâl de ona emîrin isteği üzerine Dîvân-ı İnşâ'da ordudan sorumlu özel kâtiplik görevi verdi. Muiz b. Bâdis'e gönderdiği bir şiirden Muizz'in onu bir câriyesiyle evlendirdiği anlaşılmaktadır (Abdürraûf Mahlûf, s. 26). İbn Reşîk'in kasideleri ve bazı önemli kişiler için yazdığı mersiyeleri yanında (İbnü'l-Kıftî, I, 336) Sabra Kadısı Muhammed b. Ca'fer el-Küffî'yi hicveden bir manzumesi vardır. Bu manzume kadının görevinden azline ve Mısır'a kaçmasına sebep olmuştur (Abdurrahman b. Muhammed ed-Deb-bâğ, III, 197).

İbn Reşîk ile, Muiz b. Bâdis'in himayesinde bulunan şair İbn Şeref el-Kayrevânî arasında ciddi bir rekabet vardı. Muiz onları diğer şairlere tercih eder, bazan birine, bazan diğerine daha fazla yakınlık gösterirdi. Aralarındaki rekabetin gidererek sertleşmesi birbirlerini hicvetmelerine yol açmıştı. İbn Reşîk *el-'Umde* adlı eserini telif edince İbn Şeref'in ağır ten-